

პრაეტიპის შესახებ

შემაცნების კავშირი პრაეტიპიკასთან —
ცოდნის კავშირი მოქმედებასთან *

(1937 წლის ივლისი)

* ჩვენს პარტიაში იყო ჯგუფი ამხანაგებისა — დოგ-
მატიზმის მიმდევრებისა, რომლებიც დიდი ხნის განმავ-
ლობაში უარყოფდნენ ჩინეთის რევოლუციის გამოცდი-
ლებას, უარყოფდნენ იმ კეშმარიტებას, რომ «მარქსიზმი
დოგმა კი არ არის, არამედ სახელმძღვანელოა მოქმედე-
ბისათვის», და შხოლოდ აშინებდნენ ადამიანებს მარქსის-

ტულ ნაწარმოებთა ტექსტიდან ამოგლეჯილი ცალკეული სიტყვებითა და ფრაზებით. იყო აგრეთვე მეორე ჯგუფი ამხანაგებისა — ემპირიზმის მიმდევრებისა, რომლებსაც დიდი ხნის განმავლობაში, ებლაუჭებოდნენ რა თავიანთ პირად, შეზღუდულ გამოცდილებას, არ ესმოდათ თეორიის მნიშვნელობა რევოლუციური პრაქტიკისათვის, ვერ ხელავდნენ მთლიანად აღებულ რევოლუციურ ვითარებას. ისინი თუმცა გულმოლგინედ, მაგრამ ბრძან მუშაობდნენ. ამხანაგთა ამ ორი ჯგუფის მცდარმა შეხედულებებმა, განსაკუთრებით კი დოგმატურმა შეხედულებებმა, უდიდესი ზიანი მიაყენეს ჩინეთის რევოლუციას 1931 — 1934 წლებში. ამასთან მარქსიზმის სამოსელში გამოწყობილმა დოგმატიკოსებმა შეცდომაში შეიყვანეს ძალიან ბევრი ჩვენი ამხანაგი.

ამხანაგ მათ ძე-დუნის ნაშრომი «პრაქტიკის შესახებ» დაიწერა იმისათვის, რომ შემეცნების მარქსისტული თეორიის პოზიციებიდან მხილებული ყოფილიყო ჩვენს პარტიაში დოგმატიზმისა და ემპირიზმის — განსაკუთრებით კი დოგმატიზმის — მიმდევრების სუბიექტივისტური შეცდომები. ამ ნაშრომში ყურადღება ძირითადად გამახვილებულია პრაქტიკის მოძულე დოგმატიზმის — სუბიექტივიზმის ამ ნაირსახეობის — მხილებაზე; ამიტომ შრომას ეწოდა «პრაქტიკის შესახებ». შეხედულებები, რომლებსაც ამხანაგი მათ ძე-დუნი ამ ნაშრომში ავითარებს, მან თავის დროზე გადმოსცა იანანის ანტიიაპონურ უნივერსიტეტში წაკითხულ ლექციაში.

მარქსამდელი მატერიალიზმი შემეცნების საკითხებს კანიხილავდა ადამიანთა საზოგადოებრივი ბუნებისაგან ძოწყვეტით, კაცობრიობის ისტორიული განვითარებისაგან მოწყვეტით და ამიტომ არ შეეძლო გაეგო შემეცნების დამოკიდებულება საზოგადოებრივი პრაქტიკისაგან, ე. ი. შემეცნების დამოკიდებულება წარმოებისა და კლასობრივი ბრძოლისაგან.

მარქსისტებს უწინარეს ყოვლისა მიაჩნიათ, რომ ადამიანთა საწარმოო საქმიანობა წარმოადგენს მათ უძირითადეს პრაქტიკულ საქმიანობას, რომელიც განსაზღვრავს ყოველ სხვა საქმიანობას. თავიანთ შემეცნებაში ადამიანები უმთავრესად დამოკიდებულნი არიან მატერიალურ საწარმოო საქმიანობაზე, რომლის პროცესშიც ისინი თანდათანობით შეიცნობენ ბუნების მოვლენებს, ბუნების თვისებებს, ბუნების კანონზომიერებებსა და ბუნებისადმი ადამიანის დამოკიდებულებას; ამასთან ერთად საწარმოო საქმიანობის მეშვეობით ისინი აგრეთვე თანდათანობით მეტნაკლებად შეიცნობენ ადამიანთა შორის არსებულ გარკვეულ ურთიერთობებს. მთელი ეს ცოდნა არ შეიძლება მიღებულიქნას საწარმოო საქმიანობისაგან მოწყვეტით. უკლასო საზოგადოებაში თვითეული ცალკეული ადამიანი, როგორც პოცემული საზოგადოების წევრი, საზოგადოების დანარჩენ წევრებთან თანამშრომლობით და მათთან გარკვეულ საწარმოო ურთიერთობაში ჩაბმით, ახორციელებს საწარმოო საქ-

მიანობას, რომელიც მიმართულია ადამიანთა მატერიალური ცხოვრების საკითხების გადაწყვეტისაკენ. სხვადასხვა კლასობრივ საზოგადოებებში ამ საზოგადოებათა წევრები, რომელებიც ეკუთვნიან სხვადასხვა კლასებს, სხვადასხვა ფორმებით ებმებიან რა გარკვეულ წარმოებით ურთიერთობაში, აგრეთვე ახორციელებენ საწარმოო საქმიანობას, რომელიც მიმართულია ადამიანთა მატერიალური ცხოვრების საკითხების გადაწყვეტისაკენ. ეს ადამიანთა შემეცნების განვითარების ძირითადი წყაროა.

ადამიანთა საზოგადოებრივი პრაქტიკა არ განისაზღვრება მარტოოდენ საწარმოო საქმიანობით, მას აქვს კიდევ ბევრი სხვა ფორმა: კლასობრივი ბრძოლა, პოლიტიკური ცხოვრება, საქმიანობა მეცნიერებისა და ხელოვნების დარგში; ერთი სიტყვით, საზოგადოებრივი ადამიანი მონაწილეობას იღებს საზოგადოების პრაქტიკული ცხოვრების ყოველ დარგში. ამიტომ ადამიანი თავის შემეცნებაში მეტ-ნაკლებად შეიცნობს ადამიანთა შორის არსებულ სხვადასხვა ურთიერთობას არა მარტო მატერიალური ცხოვრების პროცესში, არამედ პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების პროცესშიც (რაც მჭიდროდ არის დაკავშირებული მატერიალურ ცხოვრებასთან). განსაკუთრებით კი ღრმა გავლენას ადამიანის შემეცნების განვითარებაზე ახდენს კლასობრივი ბრძოლის სხვადასხვა ფორმები. კლასობრივ საზოგადოებაში თვითეულ ადამიანს გარკვეული კლასობრივი მდგომარეობა უჭირავს, და არ არის ისეთი იდეოლოგია, კლასობრივი ბეჭედი რომ არ ესვას.

მარქსისტებს მიაჩნიათ, რომ ადამიანთა საზოგადოების საწარმოო საქმიანობა თანდათანობით ვითარდება დაბალი საფეხურებიდან მაღალი საფეხურებისაკენ, ამიტომ ადამიანთა ცოდნა როგორც ბუნების, ისე საზოგადოე-

გის მიმართაც ასევე თანდათანობით ვითარდება დაბალი საფეხურებიდან მაღალი საფეხურებისაკენ, ესე იგი მარტივიდან რთულისაკენ, ცალმხრივიდან მრავალმხრივისაკენ. მეტად ხანგრძლივი ისტორიული პერიოდის განმავლობაში ადამიანებს შეეძლოთ მხოლოდ ცალმხრივად გაეგოთ საზოგადოების ისტორია; ეს გამომდინარეობდა, ერთი მხრით, ექსპლოატატორული კლასების ტენდენციური მიღვოჩიდან, რომლებიც მუდამ ამახინჯებდნენ საზოგადოების ისტორიას, ხოლო მეორე მხრით — წარმოების ვიწრო მასშტაბებიდან, რაც ზლუდავდა ადამიანთა პორიზონტს. მხოლოდ მაშინ, როდესაც გიგანტური მწარმოებლური ძალების — მსხვილი მრეწველობის — გაჩენასთან ერთად წარმოიშვა თანამედროვე პროლეტარიატი, ადამიანებმა შეძლეს მიეღწიათ საზოგადოების ისტორიული განვითარების პროცესის ყოველმხრივი ისტორიული გაგებისათვის და თავიანთი ცოდნა საზოგადოების შესახებ ექციათ მეცნიერებად. სწორედ ეს მეცნიერება არის მარქსიზმი.

მარქსისტებს მიაჩნიათ, რომ მხოლოდ ადამიანთა საზოგადოებრივი პრაქტიკა შეიძლება იყოს გარე სამყაროს შესახებ ადამიანის ცოდნის ჭეშმარიტების კრიტერიუმი. ეინაიდან ფაქტიურად, მხოლოდ საზოგადოებრივი პრაქტიკის პროცესში (მატერიალური წარმოების, კლასობრივი ბრძოლის, მეცნიერული ექსპერიმენტების პროცესში) მოსალოდნელი შედეგების მიღწევით ადამიანები იღებენ თავისი ცოდნის სისწორის დადასტურებას. თუ ადამიანები ისწრაფვიან წარმატებას მიაღწიონ მუშაობაში, ესე იგი მიიღონ მოსალოდნელი შედეგები, მათ აუცილებლად უნდა შეუფარდონ თავიანთი იდეები ობიექტური გარესამყაროს კანონზომიერებებს; წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი პრაქტიკაში დამარცხდებიან. დამარცხების შემდეგ ადამიანებს გამოაქვთ გაკვეთილები თვით ამ მარცხიდან, ცვლიან თავიანთ იდეებს და უფარდებენ მათ გარესამყაროს კანონ-

ზომიერებებს, და მაშინ მათ შეუძლიათ დამარცხება გა-
მარჯვებად აქციონ; სწორედ ამ ჭეშმარიტებას გამოხატავს
ანდაზები: «დამარცხება წარმატების დედა» და «ყოველი
მარცხი ჰკუას გვასწავლისო».

დიალექტიკური მატერიალიზმის შემეცნების თეორია
პრაქტიკას პირველ ადგილს ანიჭებს და მიაჩნია, რომ ადა-
მიანის შემეცნებას მცირეოდნავადაც კი არ შეუძლია მოწყ-
დეს პრაქტიკას; იგი უკუაგდებს ყველა მცდარ თეორიას,
რომლებიც უარყოფენ პრაქტიკის მნიშვნელობას და შე-
მეცნებასა და პრაქტიკას ერთიმეორეს წყვეტენ. ლენინი
ამბობდა: «პრაქტიკა უფრო მაღალია (თეორიულ) შემეცნე-
ბაზე, ვინაიდან მას აქვს არა მხოლოდ ღირსება საყოველ-
თაოსი, არამედ უშუალო სინამდვილისაც»¹.

მარქსისტულ ფილოსოფიას — დიალექტიკურ მატერია-
ლიზმს — ორი ყველაზე მკაფიო თავისებურება აქვს: პირ-
ველი თავისებურებაა მისი კლასობრივი ხასიათი, იმის აშ-
კარად აღიარება, რომ დიალექტიკური მატერიალიზმი
პროლეტარიატს ემსახურება; მეორე თავისებურებაა მისი
პრაქტიკული ხასიათი, პრაქტიკისაგან თეორიის დამკიდე-
ბულების ხაზგასმით აღნიშვნა, იმის აღნიშვნა, რომ თეო-
რიის საფუძველს პრაქტიკა წარმოადგენს და რომ თეორია,
თავის მხრივ, ემსახურება პრაქტიკას. ცოდნის ან თეორიის
ჭეშმარიტება განისაზღვრება არა სუბიექტური შეფასებით,
არამედ ობიექტური საზოგადოებრივი პრაქტიკის შედეგე-
ბით. ჭეშმარიტების კრიტიკიუმი შეიძლება იყოს მხოლოდ
საზოგადოებრივი პრაქტიკა. პრაქტიკის თვალსაზრისი — ეს
არის დიალექტიკური მატერიალიზმის შემეცნების თეორიის
უპირველესი და ძირითადი თვალსაზრისი².

მაგრამ როგორ წარმოიშობა პრაქტიკიდან ადამიანის
შემეცნება და როგორ ემსახურება იგი თავის მხრივ პრაქ-
ტიკას? ეს რომ გავიგოთ, საკმარისია გავეცნოთ შემეცნების
განვითარების პროცესს.

საქმე ისაა, რომ პრაქტიკული საქმიანობის პროცესში ადამიანები პირველად მხოლოდ იმ სხვადასხვა საგნებისა და მოვლენების გარეგან მხარეს ხედავენ, რომლებიც ამ პროცესში არიან წარმოდგენილნი, ხედავენ საგანთა, მოვლენათა ცალკეულ მხარეებს, ხედავენ გარეგან კავშირს ცალკეულ საგანთა შორის. მაგალითად, სხვა მხრიდან იანანში გამოსარკვევად ჩამოსული ადამიანები პირველ ერთორ დღეს ხედავდნენ იანანის მიღამოს, სახლებსა და ქუჩებს, ხვდებოდნენ ბევრ ადამიანს, ესწრებოდნენ დარბაზობებს, საღამოებსა და მიტინგებს, ისმენდნენ სხვადასხვა გამოსვლებს, კითხულობდნენ სხვადასხვა დოკუმენტებს; ყოველივე ეს არის მოვლენათა გარეგანი მხარეები, მოვლენათა ცალკეული მხარეები და ამ მოვლენათა გარეგანი კავშირი. შემეცნების პროცესის ამ საფეხურს ეწოდება გრძნობადი აღქმის საფეხური, ესე იგი შეგრძნებათა და წარმოდგენათა საფეხური. ამ სხვადასხვა მოვლენებმა, რომლებსაც იანანში ჰქონდა ადგილი, იმოქმედეს რა საგამოკვლევო ჯგუფის ვაჟბატონთა გრძნობის ორგანოებზე, მათში გარკვეული შეგრძნებანი გამოიწვიეს, მათ შეგნებაში წარმოიშვა მთელი რიგი წარმოდგენები და დადგინდა პირობითი, გარეგანი კავშირი ამ წარმოდგენებს შორის — ასეთია შემეცნების პირველი საფეხური. ამ საფეხურზე ადამიანებს ჯერ კიდევ არ შეუძლიათ გამოიმუშაონ ლრმა ცნებები და გააკეთონ ლოგიკური დასკვნები.

საზოგადოებრივი პრაქტიკის განგრძობას მივყავართ იმ მოვლენათა მრავალგზის განმეორებისაკენ, რომლებიც ადამიანებში იწვევენ შეგრძნებებსა და წარმოდგენებს. და მაშინ ადამიანის შეგნებაში ხდება ნახტომი შემეცნების პროცესში — წარმოიშვება ცნებები. ცნება ასახავს უკვე საგანთა, მოვლენათა არა გარეგან მხარეებს, არა მათ ცალკეულ მხარეებს, არა მათ გარეგან კავშირს; იგი ეუფლება მოვლენის არსს, მოვლენას მთლიანად, მოვლენათა შინაგან

კავშირს. ცნებასა და შეგრძნებას შორის არსებობს არა მარტო რიცხვობრივი, არამედ თვისობრივი განსხვავებაც. შემდგომ განვითარებას ამ მიმართულებით, მსჯელობისა და დასკვნის მეთოდების გამოყენებას მივყავართ ლოგიკურ დასკვნებამდე. როცა «სამი სამეფოს ამბავში» * ნათქვამია: «წარბებს მოლუშავ თუ არა — თავში გეგმა იბადება», ან როდესაც ჩვეულებრივ ვამბობთ: «დამაცადეთ მოვიფიქ-როო», — ეს იმას ნიშნავს, რომ აღამიანი გონებაში მოიმარჯვებს ცნებებს იმისათვის, რომ იმსჯელოს და გააკეთოს დასკვნა. ეს შემეცნების მეორე საფეხურია.

ვაჟბატონებს ჩვენთან ჩამოსულ საგამოკვლევო ჯგუფიდან, რომლებმაც შეკრიბეს სხვადასხვა მასალები და «იფიქ-რეს» მათზე, შეეძლოთ შეედგინათ ასეთი მსჯელობა: «ერთიანი ანტიიაპონური ნაციონალური ფრონტის პოლიტიკა, რომელსაც ატარებს კომუნისტური პარტია, თანმიმდევრული, გულწრფელი და კეთილსინდისიერია». თუკი ისინი ასევე კეთილსინდისიერად უჭერენ მხარს ერთიანობას ნაციონალური ხსნისათვის, მაშინ, შეადგენენ რა ასეთ მსჯელობას, მათ შეუძლიათ უფრო შორს წავიდნენ და გააკეთონ შემდეგი დასკვნა: «ერთიანი ანტიიაპონური ნაციონალური ფრონტის წარმატებით შექმნა შესაძლებელია». აღამიანთა მიერ რომელიმე მოვლენის შემეცნების საერთო პროცესში ცნების, მსჯელობისა და დასკვნის ეს საფეხური წარმოადგენს კიდევ უფრო მნიშვნელოვან საფეხურს, რაციონალური შემეცნების საფეხურს.

შემეცნების ნამდვილი ამოცანა ის არის, რომ შეგრძნებიდან ამალლდეს აზროვნებამდე, ამალლდეს ობიექტურად არსებული საგნების, მოვლენების შინაგან წინააღმდეგობათა თანდათანობით გარკვევამდე, მათ კანონზო-

* «სამი სამეფოს ამბავი» («სანგო იანი») — ჩინეთში პოპულარული ისტორიული რომანი სამი სამეფოს — ვეი, უ და შუს ბრძოლის პერიოდის შესახებ ჩვენი წელთაღრიცხვის III საუკუნეში.

მიერებათა გარკვევამდე, სხვადასხვა პროცესების შინაგანი კავშირის გარკვევამდე, ესე იგი მიაღწიოს ლოგიკურ შემეცნებას. ვიმეორებთ: ლოგიკური შემეცნება გრძნობადი შემეცნებისაგან იმით განსხვავდება, რომ გრძნობადი შემეცნება მოიცავს საგანთა, მოვლენათა ცალკეულ მხარეებს, მათ გარეგან მხარეებს, მოვლენათა გარეგან კავშირს, ხოლო ლოგიკური შემეცნება წარმოადგენს წინგადადგმულ უდიდეს ნაბიჯს, მოიცავს მოვლენას მთლიანად, მის არსს და მოვლენათა შინაგან კავშირს, მალლდება გარესამყაროს შინაგან წინააღმდევობათა გამოაშკარავებამდე და სწორედ ამით შეუძლია ჩაწვდეს გარესამყაროს განვითარებას მთელ მის ერთიანობაში, მისი საყოველთაო შინაგანი კავშირებით.

შემეცნების განვითარების პროცესის ასეთი დიალექტიკურ-მატერიალისტური თეორია, რომელიც ემყარება პრაქტიკას და მოძრაობას მარტივიდან რთულისაკენ, მარქსიზმამდე თანმიმდევრულად არავის წამოუყენებია. პირველად მარქსისტულმა მატერიალიზმა გადაწყვიტა სწორად ეს საკითხი, მატერიალისტურად და დიალექტიკურად მიგვითა შემეცნების მოძრაობაზე მისი სულ უფრო მეტად გაღრმავების ხაზით, მიგვითითა საზოგადოებრივ ადამიანთა შემეცნების წინსვლით მოძრაობაზე მათი რთული და მარად ცვალებადი საწარმოო და კლასობრივი ბრძოლის პრაქტიკაში — მოძრაობაზე გრძნობადი შემეცნებიდან ლოგიკურისაკენ. ლენინი ამბობდა: «მატერიის, ბუნების კანონის აბსტრაქცია, ღირებულებისა და სხვ. აბსტრაქცია, ერთი სიტყვით, ყველა მეცნიერული (სწორი, სერიოზული და არა სულელური) აბსტრაქცია ბუნებას ასახავს უფრო ღრმად, უფრო სწორად, უფრო სრულად»³. მარქსიზმ-ლენინიზმს მიაჩნია, რომ შემეცნების პროცესის ორი საფეხურის განმასხვავებელი ნიშნები იმაში მდგომარეობს, რომ დაბალ საფეხურზე შემეცნება გამოდის როგორც გრძნობადი შემეცნება, ხოლო მაღალ სა-

ფეხურზე იგი გვევლინება როგორც ლოგიკური შემეცნება, თუმცა ორივე ეს საფეხური თავისთავად შემეცნების ერთიანი პროცესის საფეხურებს წარმოადგენს. გრძნობადი და რაციონალური თავიანთი ხასიათით განსხვავებულნი არიან, — მაგრამ ისინი ერთმანეთისაგან მოწყვეტილნი კი არ არიან, არამედ პრაქტიკის ბაზაზე ერთიანდებიან.

ჩვენი პრაქტიკა მოწმობს, რომ შეგრძნებით აღქმული საგნები, მოვლენები შეუძლებელია დაუყოვნებლივ გავიგოთ და რომ მხოლოდ გაგებული მოვლენები შეიძლება კიდევ უფრო ღრმად შევიგრძნოთ. შეგრძნებას შეუძლია გადაწყვიტოს მხოლოდ მოვლენათა გარეგანი მხარეების საკითხი, არსის საკითხს კი მხოლოდ თეორიული აზროვნება სწყვეტს. ამ საკითხების გადაჭრა ოდნავადაც არ შეიძლება მოწყვეტილ იქნას პრაქტიკისაგან. ადამიანს არ შეუძლია შეიმეცნოს რომელიმე მოვლენა მასთან ურთიერთობის გარეშე, ესე იგი ისე, თუ მისი საკუთარი ცხოვრება (პრაქტიკა) არ მიმდინარეობს ამ მოვლენის პირობებში.

შეუძლებელი იყო კაპიტალისტური საზოგადოების კანონზომიერებათა წინასწარი შემეცნება ჯერ კიდევ ფეოდალურ საზოგადოებაში ყოფნისას, ვინაიდან მაშინ ჯერ კიდევ არ გამოჩენილიყო კაპიტალიზმი და არ იყო სათანადო პრაქტიკა. მარქსიზმი შეიძლებოდა მხოლოდ კაპიტალისტური საზოგადოების პროდუქტი ყოფილიყო. მარქსს არ შეეძლო წინამონოპოლისტური კაპიტალიზმის ეპოქაში წინასწარ კონკრეტულად შეეცნო იმპერიალიზმის ეპოქის ზოგიერთი თავისებური კანონზომიერება, რამდენადც იმპერიალიზმი, როგორც კაპიტალიზმის უკანასკნელი სტადია, ჯერ კიდევ არ გამოჩენილიყო და ჯერ კიდევ არ არსებობდა სათანადო პრაქტიკა; მხოლოდ ლენინმა და სტალინმა შესძლეს ეკისრნათ ეს ამოცანა.

მარქსმა, ენგელსმა, ლენინმა და სტალინმა შესძლეს შეექმნათ თავიანთი თეორია არა მარტო მათი გენიალობის

მეოხებით, არამედ აგრეთვე უმთავრესად იმიტომ, რომ პირა-
დად მონაწილეობდნენ მაშინდელი კლასობრივი ბრძოლისა-
და მეცნიერული ექსპერიმენტების პრაქტიკაში; ამ უკანას-
კნელი პირობის გარეშე ვერავითარი გენიალობა ვერ შეძ-
ლებდა უზრუნველეყო წარმატება. გამოთქმა — «სიუცაის*
შეუძლია თავისი სახლის კარს არ გასცდეს და ცისქვეშე-
თის ყველა საქმენი იცოდესო» — ცარიელი ფრაზა იყო
ტექნიკურად განუვითარებელ ძველ დროში; განვითარებუ-
ლი ტექნიკის ჩვენს საუკუნეში კი ამის გაკეთება შეიძლება,
თუმცა პირადი გამოცდილებით შეძენილი ნამდვილი ცოდ-
ნით აღჭურვილი არიან მხოლოდ ის ადამიანები, რომლებიც
«ცისქვეშეთში» პრაქტიკასთან არიან დაკავშირებულნი; ეს
ადამიანები თავიანთ პრაქტიკაში იძენენ «ცოდნას», რომე-
ლიც დამწერლობისა და ტექნიკის საშუალებით «სიუცაის»
უვარდება ხელში და საშუალებას აძლევს მას არაუშუალოდ
გაიგოს «ცისქვეშეთის ყველა საქმე».

რომელიმე მოვლენის ან მოვლენების უშუალო შე-
მცნებისათვის საჭიროა პირადი მონაწილეობა პრაქტიკულ
ბრძოლაში, რომელიც მიზნად ისახავს სინამდვილის შეცვ-
ლას, რომელიმე მოვლენის ან მოვლენათა შეცვლას, ვინაი-
დან ასეთ პრაქტიკულ ბრძოლაში მხოლოდ პირადი მონა-
წილეობა იძლევა რომელიმე მოვლენის ან მოვლენათა
გარეგან მხარეებთან ურთიერთობის დამყარების საშუა-
ლებას და ასეთ პრაქტიკულ ბრძოლაში მხოლოდ პირადი
მონაწილეობა იძლევა საშუალებას გამოააშკარავო რომე-
ლიმე მოვლენის ან მოვლენათა არსი და გაიგო ისინი. ასე-
თია შემეცნების გზა, რომლითაც ნამდვილად მიღის ყოველი
ადამიანი; საქმე მხოლოდ ის არის, რომ ზოგიერთები გან-
გებ ამახინჯებენ ჭეშმარიტებას და მის საწინააღმდეგოს
ამტკიცებენ..

* სიუცა — დაწყებითი სამეცნიერო ხარისხის მქონე ადამიანი
ძველ ჩინეთში.

ყველაზე სასაცილო როლში გვევლინებიან ეგრეთწოდებული «ყოვლისმცოდნენი», რომლებიც ებლაუჭებიან შემთხვევითსა და ნაწყვეტ-ნაწყვეტ ცოდნას და თავიანთ თავს «ცისქვეშეთის პირველ კაცებად» წარმოიდგენენ ხოლმე, რაც მხოლოდ იმას მოწმობს, რომ მათ საკუთარ თავზე უსაზღვრო წარმოდგენა აქვთ. ცოდნა — მეცნიერებაა, და აქ ადგილი არ უნდა ჰქონდეს სულ მცირედ ფარისევლობასა და ამპარტავნობასაც კი, აქ ადამიანს გადაჭრით მოეთხოვება სწორედ საწინააღმდეგო რამ — პატიოსნება და თავმდაბლობა. ცოდნის მიღება თუ გსურს, მონაწილეობა მიიღებრაქტიკაში, რომელიც ცვლის სინამდვილეს. თუ გსურს მსხლის გემო გაიგო, ამისათვის იგი უნდა შეცვალო — უნდა დაღეჭო. თუ გსურს გაიგო ატომის აგებულება და თვისებები, ამისათვის უნდა ჩატარო ფიზიკური და ქიმიური ცდები, შეცვალო ატომის მდგომარეობა. თუ გსურს იცოდე რევოლუციის თეორია და მეთოდები, ამისათვის მონაწილეობა უნდა მიიღო რევოლუციაში. ყოველი ნამდვილი ცოდნა თავის დასაბამს უშუალო ცდისაგან იღებს. მაგრამ ადამიანს არ ძალუდა ამ ქვეყნად ყველაფერი უშუალოდ გამოსცადოს, და ფაქტიურად ჩვენი ცოდნის უმეტესი ნაწილი — ეს არაუშუალო ცდის პროდუქტია, ესაა ცოდნა, რომელიც ჩვენ ყველა წარსული საუკუნეებიდან გადმოგვეცა, და ცოდნა, რომელიც ადამიანებს სხვა ადგილებში შეუძენიათ. ეს ცოდნა წარმოადგენს იმ ადამიანთა უშუალო ცდის პროდუქტს, რომლებიც წინათ ცხოვრობდნენ, ან სხვისი უშუალო ცდის პროდუქტს. თუ ჩვენი წინაპრების ან თანამედროვეთა უშუალო ცდის დროს ეს ცოდნა უპასუხებდა იმ პირობას, რომლის შესახებაც ლაპარაკობდა ლენინი, — ესე იგი იყო მეცნიერული აბსტრაქციის შედეგი და ობიექტურად არსებულ მოვლენათა მეცნიერულ ასახვას წარმოადგენდა, მაშინ ეს ცოდნა საიმედოა; წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს ცოდნა არასაიმედოა. ამიტომ

ადამიანის ცოდნა იქმნება ორი ნაწილისაგან — უშუალო ცდის მონაცემებისაგან და არაუშუალო ცდის მონაცემებისაგან. ამასთან ერთად, ის, რაც ჩემთვის არაუშუალო გამოცდილებაა, სხვებისათვის უშუალო გამოცდილებად რჩება. მაშასადამე, თუ ივიღებთ მთლიანად ცოდნას, არავითარი ცოდნა არ შეიძლება მოწყვეტილ იქნას უშუალოდ ცდისაგან.

ყველა ცოდნის წყარო იმ შეგრძნებებში ძევს, რომლებსაც ადამიანის გრძნობათა ორგანოები ღებულობენ ობიექტურად არსებული გარესამყაროსაგან; ვინც უარყოფს შეგრძნებას, უარყოფს უშუალო ცდას, უარყოფს სინამდვილის შემცვლელ პრაქტიკაში პირად მონაწილეობას, იგი მატერიალისტი არ არის. აი რატომ არიან ასე სასაცილონი «ყოვლისმცოდნენი». ჩინელებს ერთი ძველი ანდაზა აქვთ: «ვეფხის ბუნაგში თუ არ შეხვედი, ვეფხის ლეკვს ისე ვერ დაიჭერო». ეს ანდაზა ჭეშმარიტებაა ადამიანთა პრაქტიკისათვის და ამდენადვე წარმოადგენს ჭეშმარიტებასაც შემეცნების თეორიისათვის. პრაქტიკისაგან მოწყვეტილი შემეცნება წარმოუდგენელია.

იმისათვის, რომ ნათელვყოთ შემეცნების დიალექტიკურ-მატერიალისტური მოძრაობა, რომელიც წარმოიშობა სინამდვილის შეცვლის პრაქტიკის საფუძველზე, — შემეცნების მოძრაობა თანდათანობით გალრმავების ხაზით, — კიდევ მოვიყვანოთ შემდეგი კონკრეტული მაგალითები.

თავისი პრაქტიკის დასაწყის პერიოდში — მანქანების დამსახურევისა და სტიქიური ბრძოლის პერიოდში — კაპიტალისტური საზოგადოების შეცნობის მხრივ პროლეტარიატი მხოლოდ გრძნობადი შემეცნების საფეხურზე იმყოფებოდა და კაპიტალიზმის მხოლოდ ცალკეულ მხარეებსა და სხვადასხვა მოვლენების გარეგან კავშირს შეიცნობდა. მაშინ პროლეტარიატი ჯერ კიდევ წარმოადგენდა ეგრეთ წოდებულ «კლასს თავისთავად». მაგრამ, როდესაც დადგა

პროლეტარიატის პრაქტიკის მეორე პერიოდი — შეგნებული და ორგანიზებული ეკონომიური და პოლიტიკური ბრძოლის პერიოდი, როდესაც პრაქტიკიდან მიღებული მრავალნაირი გამოცდილება, ხანგრძლივი ბრძოლის მიმდინარეობაში მიღებული გამოცდილება, მეცნიერულად განაზოგადეს მარქსმა და ენგელსმა და წარმოიშვა მარქსისტული თეორია, რომელიც გამოყენებულ იქნა პროლეტარიატის გასათვითცნობიერებლად და, ამრიგად, როცა ამ თეორიამ შეასწავლა პროლეტარიატის კაპიტალისტური საზოგადოების არსის გავება, საზოგადოებრივ კლასებს შორის წარმოშობილი ექსპლოატაციის ურთიერთობათა გავება, პროლეტარიატის ისტორიული ამოცანების გავება, — მაშინ პროლეტარიატი გახდა «კლასი თავისტვის».

ასეთივე გზა განვლო ჩინელი ხალხის მიერ იმპერიალიზმის შემეცნებამ. პირველი საფეხური იყო ზერელე გრძნობადი შემეცნების საფეხური, საერთოდ უცხოელების წინააღმდეგ ბრძოლის საფეხური ტაიპინის, «ბოჭისიორთა» და სხვ. მოძრაობების დროს. მხოლოდ მეორე საფეხური იყო რაციონალური შემეცნების საფეხური, როცა ჩინელმა ხალხმა დაინახა იმპერიალიზმის სხვადასხვა შინაგანი და გარეგანი წინააღმდეგობანი, როცა მან დაინახა იმპერიალიზმისა და მასთან შეკავშირებული ჩინეთის კომპრადორული ბურჟუაზიისა და ფეოდალურ-მემამულური კლასის მიერ ჩინეთის ხალხთა ფართო მასების ექსპლოატაციისა და ჩაგვრის არსი; ეს შემეცნება მხოლოდ 1919 წლის «4 მაისის მოძრაობის» პერიოდში დაიწყო.

გადავხედოთ ახლა ომს. თუ ომს უხელმძღვანელებდნენ სამხედრო გამოცდილებას მოკლებული აღამიანები, დაწყებით საფეხურზე ისინი ვერ შეძლებდნენ მოცემული კონკრეტული ომის (მაგალითად, გასული 10. წლის განმავლო-

გაში მთელი ჩვენი რევოლუციური ოგრარული ომის) ხელმძღვანელობის ღრმა კანონების გაგებას. დაწყებით საფეხურზე ისინი შეიძენდნენ მხოლოდ პირადი მონაშილეობის გამოცდილებას მრავალ ბრძოლაში, რომელთა მნიშვნელოვანი რაოდენობაც მათი მარცხით დამთავრდებოდა. მიუხედავად ამისა, ეს გამოცდილება (გამარჯვებებისა და განსაკუთრებით კი დამარცხებათა გამოცდილება) საშუალების მისცემდა მათ გაეგოთ შინაგანი ხასიათის მომენტები, რომლებითაც გამსჭვალულია ომი მთლიანად, ესე იგი მოცემული კონკრეტული ომის კანონზომიერებანი, გაეგოთ სტრატეგია და ტაქტიკა და, ამრიგად, შესაძლებლობას მისცემდა მათ მტკიცე რწმენით ეხელმძღვანელნათ ომისათვის. ამ დროს ომისადმი ხელმძღვანელობა რომ დაგვევალებინა ისეთი ადამიანისათვის, რომელსაც გამოცდილება არა აქვს, რა კი მათ ნამდვილ კანონზომიერებათა გაგებას მხოლოდ მთელ რიგ დამარცხებათა შემდეგ (ესე იგი გამოცდილების მიღების შემდეგ) შეძლებდა.

ხშირად გაიგონებ, რომ ზოგიერთი ამხანაგი, რომელიც ვერ ბედავს ხელი მოჰკიდოს ამა თუ იმ სამუშაოს, აცხადებს. თავს ვერ გავართმევ ამ სამუშაოსო. მაგრამ, რატომ ფიქრობენ, რომ ვერ გაართმევენ თავს? იმიტომ, რომ მათ არა აქვთ მწყობრი წარმოდგენა ამ სამუშაოს ხასიათსა და პირობებზე: ან არასდროს არ შეხვედრიათ ამგვარი სამუშაო, ან იშვიათად თუ შეხვედრიათ; ამიტომ მათ მიერ ამ სამუშაოს კანონზომიერებათა ცოდნაზე ლაპარაკიც არ შეიძლება. ხოლო იმის შემდეგ, რაც მათ დეტალურად გაუანალიზებენ ამ სამუშაოს მდგომარეობასა და პირობებს, ისინი უფრო მტკიცედ გრძნობენ თავს და თანხმობას აცხადებენ ხელი მოჰკიდონ მას. თუ ასეთი ადამიანები აღნიშნულ სამუშაოზე რამდენიმე ხანს დარჩებიან, ისინი იქ გამოცდილებას შეიძენენ; და თუ ისინი ამასთანავე კეთილსინდისიერად ჩასწევდებიან ნამდვილ მდგომარეობას, და

საგნებს არ შეხედავენ სუბიექტურად, ცალმხრივად და ზერელედ, მაშინ ისინი თვითონვე შეძლებენ დასკვნან, თუ როგორ უნდა წარიმართოს მუშაობა, და გაცილებით მტკიცე რწმენით იღუშავებენ. აუცილებელი მარცხი მხოლოდ იმ ადამიანებს მოელით, რომლებიც საგნებს სუბიექტურად, ცალმხრივად და ზერელედ უყურებენ, რომლებიც ახალ ადგილზე მისვლისას არ დაინტერესდებიან ვითარებით, არ ჩასწვდებიან აღებულ საქმეს მთლიანად (საქმის ისტორიასა და მის ახლანდელ მდგომარეობას) და საქმის არსები (მოცემული საქმის ხასიათსა და სხვა საქმეებთან მის შინაგან კავშირში) გაურკვევლად, თვითდაიმედებულნი, მაშინვე იწყებენ განკარგულებებისა და ბრძანებების გამოცემას.

მაშასადამე, შემეცნების პროცესის პირველ ნაბიჯს წარმოადგენს გარესამყაროს მოვლენებთან პირვენდელი ურთიერთობა — შეგრძნებათა საფეხური; მეორე ნაბიჯს წარმოადგენს შეგრძნებებისაგან მიღებული მონაცემების განზოგადება, მათი წესრიგზე მოყვანა და გადამუშავება — ცნებათა, მსჯელობათა და დასკვნათა საფეხური. მხოლოდ შეგრძნებებისაგან მიღებული ერთობ დიდალი (და არა დაქსაქსული და არასრული) მონაცემების არსებობის დროს, და მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი სინამდვილეს შეესაბამებიან (ესე იგი თუ ისინი არ წარმოადგენენ გრძნობათა შეცდომის შედეგებს), ამ მონაცემების საფუძველზე შეიძლება სწორი ცნებებისა და თეორიის გამომუშავება;

აქ გვაქვს ორი მნიშვნელოვანი მომენტი, რომელთაც განსაკუთრებით უნდა გაესვას ხაზი. პირველზე უკვე ვიღაპარაკეთ ზემოთ, მაგრამ აქ ერთხელ კიდევ მოგვიხდება განმეორება, — ეს არის საკითხი რაციონალური შემეცნების დამოკიდებულებისა გრძნობადი შემეცნებისაგან. ვინც ფიქრობს, რომ რაციონალური შემეცნება შეიძლება არა გრძნობადი შემეცნებისაგან წარმოსდგესო, იგი იდეალისტია. ფილოსოფიის ისტორიაში არსებობდა ეგრეთწოდე-

გული ჩაციონალიზმი, რომელიც აღიარებდა მხოლოდ გონების რეალობას, უარყოფდა ცდის რეალობას და საიმედოდ მხოლოდ გონება მიაჩნდა, გრძნობადი აღქმის ცდას კი საიმედოდ არ თვლიდა; ამ მიმართულების შეცდომა ის არის, რომ იგი ფაქტებს თავდაყირა აყენებს. ჩაციონალური შემეცნების მონაცემების საიმედობას სწორედ ის უზრუნველყოფს, რომ მათი წყაროა გრძნობადი აღქმის მონაცემები; წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩაციონალური შემეცნების ეს მონაცემები გადაიქცეოდა მდინარედ, რომელსაც სათავე არა აქვს, ხელ, რომელსაც ფესვები არა აქვს, გადაიქცეოდა, რაღაც არა საიმედო რამედ, რომელიც მხოლოდ სუბიექტურად წარმოიშობა. შემეცნების პროცესის თანმიმდევრულობის თვალსაზრისით, გრძნობადი ცდა პირველადია, და ჩვენ ხაზგასმით აღვნიშნავთ საზოგადოებრივი პრაქტიკის მნიშვნელობას შემეცნების პროცესში, ვინაიდან მხოლოდ ადამიანის საზოგადოებრივ პრაქტიკას შეუძლია დასაბამი მისცეს მისი შემეცნების წარმოშობას, ობიექტურად არსებული გარესამყაროდან მის მიერ გრძნობადი გამოცდილების მიღებას. თუ ადამიანმა დახუჭა თვალები, დაიცო ყურები და სავსებით გაემიჯნა ობიექტურად არსებულ გარესამყაროს, მაშინ მისი შემეცნების შესახებ ლაპარაკიც კი არ შეიძლება. შემეცნება იწყება ცდით — სწორედ ეს არის შემეცნების თეორიის მატერიალიზმი.

მეორე მომენტი — შემეცნების გალრმავების აუცილებლობა, გრძნობადი შემეცნების საფეხურიდან ჩაციონალური შემეცნების საფეხურზე გადასვლის აუცილებლობა — სწორედ ეს არის შემეცნების თეორიის დიალექტიკა⁴. თუ ჩავთვლით, რომ შემეცნებას შეუძლია შეჩერდეს დაბალ საფეხურზე — გრძნობადი შემეცნების საფეხურზე, თუ ჩავთვლით, რომ მხოლოდ გრძნობადი შემეცნებაა საიმედო, ჩაციონალური შემეცნება კი — არასაიმედო, — ეს ნიშნავს გავამეოროთ ისტორიიდან ცნობილი ემპირიზმის შეცდომები.

ამ თეორიის შეცდომები იმის გაუგებლობაში მდგომარეობს, რომ თუმცა გრძნობადი აღქმის მონაცემები, ეჭვს გარეშეა, ობიექტურად არსებული გარესამყაროს რაიმე რეალობის ასახვას წარმოადგენენ (მე აქ არ შევეხები იდეალისტურ ემპირიზმს, რომელსაც გამოცდილება ეგრეთწოდებულ თვითგანვივრეტამდე დაჲყავს), მაგრამ ეს მონაცემები ცალმხრივი და ზერელეა, ხოლო ასეთი ასახვა კი არასრულია, იგი ვერ ასახავს საგანთა არსის. საგანთა არსის სრული ასახვისათვის, შინაგან კანონზომიერებათა ასახვისათვის აუცილებელია ცნებათა და თეორიულ დებულებათა სისტემის შექმნა, გრძნობადი აღქმის მდიდარ მონაცემთა გადამუშავება აზროვნების საშუალებით, რაც მდგომარეობს ჩენჩოს მოშორებასა და მარცვლის გამორჩევაში, ყალბის მოშორებასა და კეშმარიტის შენარჩუნებაში, მოვლენის ერთი მხარიდან მეორეზე გადასვლაში, გარეგანიდან შინაგანზე გადასვლაში — აუცილებელია ნახტომი გრძნობადი შემეცნებიდან რაციონალური შემეცნებისაკენ.

ამ გადამუშავებით ჩვენი ცოდნა არ გახდება ნაკლებ სრული და ნაკლებ საიმედო. პირიქით, ყოველივე ის, რაც პრაქტიკის ბაზაზე შემეცნების პროცესში წარმოიშვა და მეცნიერული გადამუშავება განიცადა, როგორც ლენინი ამბობს, უფრო ღრმად, უფრო სწორად, უფრო სრულად ასახავს ობიექტურ სამყაროს. სწორედ ეს არ ესმით გონება-შეზღუდულ საქმოსნებს: ისინი ქედს იხრიან ცდის წინაშე და უგულებელყოფენ თეორიას, რის გამოც არ ძალუდო მოიცვან მთლიანად აღებული ობიექტური პროცესი, მათ არ ჰყოფნით ორიენტირების სიცხადე, ისინი მოკლებულნი არიან ფართო პერსპექტივას, ისინი გაბრუებულნი არიან თავიანთი შემთხვევითი წარმატებებითა და ზერელე წარმოდგენებით. ამ ადამიანებს რომ რევოლუციისათვის ეხელმძღვანელათ, ისინი მას ჩიხში მოაქცევდნენ.

რაციონალური შემეცნება დამოკიდებულია გრძნობად შემეცნებაზე, ხოლო გრძნობადი შემეცნება უნდა ვითარდებოდეს რაციონალურ შემეცნებად. ასეთია დიალექტიკური მატერიალიზმის შემეცნების თეორია. რაციონალიზმსა და ემპირიზმს ფილოსოფიაში არ ესმით შემეცნების ისტორიული, ანუ დიალექტიკური ხასიათი, და თუმცა თვითეული ამ მიმართულებათაგანი შეიცავს ჭეშმარიტების ერთ მხარეს (ლაპარაკია მატერიალისტურ, და არა იდეალისტურ რაციონალიზმსა და ემპირიზმზე), მაგრამ მაინც თუ მათ მთლიანობაში აღებულ შემეცნების თეორიის თვალსაზრისით განვიხილავთ, აღმოჩენდება, რომ ორივე ისინი მცდარია. გრძნობადიდან რაციონალურისაკენ შემეცნების დიალექტიკურ-მატერიალისტური მოძრაობა მიმდინარეობს როგორც მცირეს შემეცნების პროცესში (მაგალითად, რომელიმე ნივთის ან რაიმე სამუშაოს შემეცნება), ისე დიდი რამის შემეცნების პროცესში (მაგალითად, ამა თუ იმ საზოგადოების, ამა თუ იმ რევოლუციის შემეცნება).

მაგრამ შემეცნების მოძრაობა ამით ჯერ კიდევ არ მთავრდება. შემეცნების დიალექტიკურ-მატერიალისტური მოძრაობა მარტო რაციონალურ შემეცნებაზე რომ ჩერდებოდეს, ეს პრობლემის მხოლოდ ნახევრის გადაწყვეტა იქნებოდა; მეტიც, მარქსისტული ფილოსოფიის თვალსაზრისით, გადაწყვეტილი იქნებოდა არა თვით უმნიშვნელოვანესი ნახევარი. მარქსისტულ ფილოსოფიის მიაჩნია, რომ მთავარი ის კი არ არის, რომ, რაკი გავიგებთ ობიექტური სამყაროს კანონზომიერებებს, უკვე შეგვეძლოს სამყაროს ახსნა, არამედ ის, რომ ობიექტურ კანონზომიერებათა ცოდნა გამოყენებულ იქნას სამყაროს აქტიური გარდა უმნისათვის. მარქსიზმი აღიარებს თეორიის მნიშვნელობას, და ამან თავისი სრული გამოხატულება პოვა ლენინის შემდეგ დებულებაში: «რევოლუციური თეორიის გარეშე შეუძლებელია რევოლუციური მოძრაობაც»⁵. მაგრამ

მარქსიზმი სერიოზულ მნიშვნელობას ანიჭებს თეორიას სწორედ იმიტომ და მხოლოდ იმიტომ, რომ თეორიას შეუძლია წარმართოს პრაქტიკული საქმიანობა. თუ სწორი თეორია გექნება, მაგრამ მასზე მხოლოდ ცარიელი ლაპარაკით დაქმაყოფილდები, არ გამოიყენებ მას და პრაქტიკაში არ განახორციელებ, მაშინ ამ თეორიისაგან, რაც უნდა კარგი იყოს იგი, არაფერი არ გამოვა.

შემეცნება პრაქტიკიდან იწყება; შევიძენთ რა პრაქტიკის მეშვეობით თეორიულ ცოდნას, კვლავ პრაქტიკას უნდა დავუბრუნდეთ. შემეცნების აქტიური როლი გამოიხატება არა მარტო გრძნობადი შემეცნებიდან რაციონალური შემეცნებისაკენ აქტიური ნახტომით, არამედ, რაც კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია, რაციონალური შემეცნებიდან რევოლუციური პრაქტიკის. კენ ნახტომით. სამყაროს კანონზომიერებებს დაუფლები ლი შემეცნება კვლავ მიმართულ უნდა იქნას სამყაროს გარდაქმნის პრაქტიკისაკენ, გამოყენებულ უნდა იქნას წარმოების პრაქტიკაში, რევოლუციური კლასობრივი ბრძოლისა და ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის პრაქტიკაში, აგრეთვე მეცნიერული ექსპერიმენტების პრაქტიკაში. ასეთია თეორიის შემოწმებისა და თეორიის განვითარების პროცესი — შემეცნების ერთიანი პროცესის განგრძობა.

ის საკითხი, შეესაბამება თუ არა თეორიული დებულება აბიექტურ ჰეშმარიტებას, მთლიანად ვერ წყდება და არც შეიძლება მთლიანად გადაწყდეს შემეცნების მოძრაობაში გრძნობადი შემეცნებიდან რაციონალური შემეცნებისაკენ, რომლის შესახებაც ჩვენ ზემოთ ვიღაპარაკეთ. ამ საკითხის სრული გადაწყვეტისათვის აუცილებელია რაციონალური შემეცნებიდან კვლავ დავუბრუნდეთ საზოგადოებრივ პრაქტიკას, გამოვიყენოთ თეორია პრაქტიკაში და შევამოწმოთ, შეუძლია თუ არა მას მიგვიყვანოს დასახულ მიზნამდე. ბევრი საბუნებისმეტყველო-მეცნიერული თეორია ჰეშმარი-

ტებად არა მხოლოდ იმიტომ იყო აღიარებული, რომ ისინი ბუნების მკვლევარებისა შექმნეს, არამედ იმიტომაც, რომ მათ თავიანთი დადასტურება პოვეს შემდგომ მეცნიერულ პრაქტიკაში. სწორედ ასევე, მაჩქსიზმ-ლენინიზმი ჰეშმარიტუბად აღიარებულია არა მარტო იმიტომ, რომ ეს მოძღვრება მეცნიერულად დაამუშავეს მარქსმა, ენგელსმა, ლენინმა და სტალინმა, არამედ იმიტომაც, რომ იგი დადასტურებულია რევოლუციური კლასობრივი ბრძოლისა და ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის შემდგომი პრაქტიკით. დიალექტიკური მატერიალიზმი იმიტომ არის საყოველთაო ჰეშმარიტება, რომ, როგორც გვიჩვენებს მისი შემოწმება მთლიანად აღებულ საზოგადოების პრაქტიკაში, ცალკეული კლასებისა და ცალკეული ადამიანის პრაქტიკა. ში, ყველაფერი გარდუველად ემორჩილება მის ობიექტურ კანონებს, რომლებიც მარქსიზმმა აღმოაჩინა. ადამიანის შემეცნების ისტორია გვიჩვენებს, რომ ბევრი თეორიის ჰეშმარიტება არასაკმაოდ სრული იყო, მაგრამ პრაქტიკაში შემოწმების შედეგად ეს მათი ნაკლი თავიდან იქნა აცილებული. ბევრი თეორია მცდარი იყო, მაგრამ პრაქტიკაში შემოწმების შედეგად ეს მათი შეცდომები გამოსწორდა. აი რატომ წარმოადგენს პრაქტიკა ჰეშმარიტების კრიტიკოუმს. «ცხოვრებისა და პრაქტიკის თვალსაზრისი შემეცნების თეორიის უპირველეს და ძირითად თვალსაზრისად უნდა იქცეს»⁶. შესანიშნავად აქვს ამის შესახებ ნათქვამი სტალინს: «...თეორია უსაგნო ხდება, თუ ის არ უკავშირდება რევოლუციურ პრაქტიკას, სწორედ ისევე, როგორც პრაქტიკაც ბრმა ხდება, თუ იგი არ იშუქებს გზას რევოლუციური თეორიით»⁷.

მთავრდება თუ არა ამით შემეცნების მოძრაობა? ჩვენ ვუპასუხებთ: მთავრდება და თან არც მთავრდება. საზოგადოებრივ ადამიანებს, რომლებიც ჩაებნენ გარკვეული ობიექტური პროცესის ცვლილებების პრაქტიკაში მისი

განვითარების გარკვეულ საფეხურზე (სულერთია, იქნება ეს ბუნებაში მიმდინარე რომელიმე პროცესის შეცვლის პრაქტიკა თუ რომელიმე საზოგადოებრივი პროცესის შეცვლის პრაქტიკა), ობიექტური პროცესის ასახვისა და თავიანთი სუბიექტური აქტივობის ზეგავლენით შესაძლებლობა ეძლევათ გადავიდნენ გრძნობადი შემეცნებიდან რაციონალურზე და შექმნან იდეები, თეორიები, გეგმები ან პროექტები, რომლებიც საერთოდ შეესაბამება ამ ობიექტური პროცესის კანონზომიერებებს; და თუ ამ იდეების, თეორიების, გეგმების ან პროექტების შემდგომი გამოყენებით იმავე ობიექტური პროცესის შეცვლის პრაქტიკაში მოხერხდება დასახული მიზნის მიღწევა, ესე იგი, თუ ამ პროცესის პრაქტიკაში მოხერხდება წინასწარ შემუშავებული იდეების, თეორიების, გეგმების და პროექტების სინამდვილედ გადაქცევა ან საერთოდ მათი განხორციელება, მაშინ ამ კონკრეტული პროცესის შემეცნების მოძრაობა შეიძლება დამთავრებულად ჩაითვალოს. მაგალითად, ბუნების შეცვლის პროცესში — რომელიმე მშენებლობის გეგმის განხორციელება, რომელიმე მეცნიერული ჰიპოთეზის დადასტურება, რომელიმე მექანიზმის შექმნა, რომელიმე სასოფლო-სამეურნეო კულტურის მოსავლის აღება, ან საზოგადოების შეცვლის პროცესში — რომელიმე გაფიცვის წარმატება, რომელიმე ომში გამარჯვება, რომელიმე სასწავლო გეგმის შესრულება, — ყოველივე ეს ითვლება დასახული მიზნის მიღწევად. მაგრამ, საერთოდ რომ ვთქვათ, როგორც ბუნების შეცვლის პრაქტიკაში, ისე საზოგადოების შეცვლის პრაქტიკაში იშვიათად ხდება, რომ ადამიანების მიერ გამომუშავებული პირვანდელი იდეები, თეორიები, გეგმები და პროექტები ხორციელდებოდეს სრულიად უცვლელად. ეს იმიტომ ხდება, რომ ადამიანები, რომლებიც ახორციელებენ სინამდვილის შეცვლას, ხშირად მრავალი ზღუდით არიან შებოჭილნი: ისინი ხშირად შებოჭილნი არიან არა მარტო

მეცნიერული და ტექნიკური პირობებით, არამედ თვით ობიექტური პროცესის განვითარებითა და მისი გამოვლინების ზომითაც (ობიექტური პროცესის სხვადასხვა მხარეები და არსი მთლიანად ჯერ კიდევ არ არის გამოვლინებული). ასეთი მდგომარეობის დროს, პრაქტიკაში წინათ გაუთვალისწინებელ გარემოებათა გამოვლინების შედეგად, ხშირად ხდება, რომ იდეები, თეორიები, გეგმები და პროექტები განიცდიან ნაწილობრივ ცვლილებას, არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა ისინი სავსებით იცვლებიან. ეს იმას ნიშნავს, რომ არის შემთხვევები, როცა წინასწარ დასახული იდეები, თეორიები, გეგმები და პროექტები ნაწილობრივ ან მთლიანად არ შეესაბამებიან რეალურ სინამდვილეს, ნაწილობრივ ან მთლიანად მცდარნი არიან. მთელ რიგ შემთხვევებში მხოლოდ მრავალგზისი წარუმატებლობის შემდეგ ხერხდება შეცდომის გამოსწორება, ხერხდება ობიექტური პროცესის კანონზომიერებებთან შესაბამისობის მიღწევა და, მაშასადამე, ხერხდება სუბიექტურის ობიექტურად გადაქცევა, ესე იგი მოსალოდნელი შედეგების მიღწევა პრაქტიკაში. ყოველ შემთხვევაში, ამ მომენტის დადგომისას ადამიანების მიერ გარკვეული ობიექტური პროცესის შემეცნების მოძრაობა მისი განვითარების განსაზღვრულ საფეხურზე შეიძლება დამთავრებულად ჩაითვალოს.

მაგრამ თუ პროცესს მის განვითარებაში განვიხილავთ, ადამიანის შემეცნების მოძრაობა ამით ჯერ კიდევ არ მთავრდება. ყოველი პროცესი, ბუნებაში მიმდინარეობს იგი თუ საზოგადოებაში, შინაგან წინააღმდეგობათა და ბრძოლის გამო წინ მიღის და ვითარდება. და ადამიანის შემეცნების პროცესიც ასევე უნდა მიჰყვებოდეს მას, წინ მიღიოდეს და ვითარდებოდეს. თუ ვილაპარაკებთ საზოგადოებრივ მოძრაობაზე, მაშინ, ნამდვილად რევოლუციურ ხელმძღვანელებს არა მარტო უნდა შეეძლოთ შეცდომების გამოსწორება თავიანთ იდეებში, თეორიებში, გეგმებსა და პროექტებში, რო-

გორცეს ზემოთ იყო ნათქვამი, არამედ აგრეთვე გარჩვეული ობიექტური პროცესის გადასვლისას განვითარების ერთი საფეხურიდან მეორეზე, თვითონვე უნდა შეეძლოთ, რევოლუციის ყველა მონაწილესთან ერთად, მიჰყვნენ ამ გადასვლას თავიანთ სუბიექტურ შემეცნებაში, ესე იგი მიაღწიონ იმას, რომ ახლად წამოყენებული რევოლუციური ამოცანები და ახალი სამუშაო გეგმები შეესაბამებოდნენ ვითარებაში მომხდარ ახალ ცვლილებებს. რევოლუციურ პერიოდში ვითარება ძალიან სწრაფად იტვლება, და თუ რევოლუციონერთა შემეცნება ჩამორჩება ამ ცვლილებებს, მაშინ ისინი ვერ შეძლებენ გამარჯვებამდე მიიყვანონ რევოლუცია.

მაგრამ ხშირად ხდება, რომ იდეები სინამდვილეს ჩამორჩებიან; ეს იმიტომ ხდება, რომ ადამიანის შემეცნება უამრავი საზოგადოებრივი პირობებით არის შეზღუდული. ჩვენს რევოლუციურ რიგებში ჩვენ ვიბრძვით კონსერვატორების წინააღმდეგ, რადგან მათი იდეები კვალდაკვალ არ მისდევენ შეცვლილ ობიექტურ ვითარებას, რაც ისტორიაში მემარჯვენე ოპორტუნიზმის სახით იჩენდა თავს. ეს ადამიანები ვერ ხედავენ იმას, რომ წინააღმდეგობათა ბრძოლამ უკვე წასწია წინ ობიექტური პროცესი, ხოლო მათი შემეცნება კი ჯერ კიდევ ძველ საფეხურზე დგას. ეს თავისებურება ყველა კონსერვატორის იდეების თვისებაა. მათი იდეები მოწყვეტილია საზოგადოებრივ პრაქტიკას, მათ არ შეუძლიათ სათავეში ჩაუდგნენ საზოგადოების მოძრაობას და შეასრულონ მისი წინამძღვრლის როლი, მათ მხოლოდ მის უკან ჩანჩალი და საზოგადოების მეტისშეტად სწრაფი მოძრაობის გამო ბუზლუნი შეუძლიათ; ისინი ცდილობენ, როგორმე უკან მიაბრუნონ იგი, უკუღმა შეატრიალონ ისტორიის ჩარხი.

ჩვენ ვიბრძვით «მემარცხენე» ფრაზიორობის წინააღმდეგაც. მისი წარმომადგენლების იდეები წინ უსწრებენ და

ახტებიან ობიექტური პროცესის განვითარების გარკვეულ-
საფეხურებს; ამ იდეების ზოგიერთი მატარებელი ილუ-
ზიას ჭეშმარიტებად მიიჩნევს, ზოგიერთი კი ძალდატა-
ნებით ცდილობს განახორციელოს ამჟამად ის იდეალები,
რომელთა განხორციელება მხოლოდ მომავალში შეიძლება;
მათი დღეები, რომლებიც მოწყვეტილნი არიან აღამიანთა
უმრავლესობის თანამედროვე პრაქტიკას, მოწყვეტილნი
არიან თანამედროვე სინამდვილეს, პრაქტიკულ საქმიანო-
ბაში ავანტიურიზმის სახით ვლინდებიან. იდეალიზმსა და
მექანისტურ მატერიალიზმს, ოპორტუნიზმსა და ავანტიუ-
რიზმს ახასიათებს სუბიექტურისა და ობიექტურის გათიშვა,
პრაქტიკისაგან შემეცნების მოწყვეტა. შემეცნების მარქსის-
ტულ-ლენინურ თეორიას, რომლის განმასხვავებელ ნი-
შანსაც ჭეშმარიტების კრიტერიუმად პრაქტიკის აღიარება
წარმოადგენს, არ შეუძლია არ აწარმოებდეს გაღამწყვეტ
ბრძოლას ამ მცდარი შეხედულებების წინააღმდეგ. მარქსის-
ტები აღიარებენ, რომ სამყაროს განვითარების აბსოლუ-
ტურ საყოველთაო პროცესში ცალკეული კონკრეტული
პროცესების განვითარება შეფარდებითია. ამიტომ აბსოლუ-
ტური ჭეშმარიტების დაუსრულებელი ნაკადილან აღამიანე-
ბის მიერ ცალკეული კონკრეტული პროცესების შემეცნება
მათი განვითარების გარკვეულ ეტაპებზე მხოლოდ შეფარ-
დებითს ჭეშმარიტებებს იღებს. აბსოლუტური ჭეშმარიტება
დგება ურიცხვ შეფარდებით ჭეშმარიტებათა ჯამისაგან ⁸.

ობიექტური პროცესის განვითარება წინააღმდეგობე-
ბითა და ბრძოლით აღსავსე განვითარებაა. აღამიანის შემე-
ცნების განვითარება — ესეც აგრეთვე წინააღმდეგობებითა
და ბრძოლით აღსავსე განვითარებაა. ყოველ დიალექტიკურ
მოძრაობას ობიექტურ სამყაროში შეუძლია აღრე თუ გვიან-
თავისი ასახვა პოვოს აღამიანის შემეცნებაში. წარმოშობის,
განვითარებისა და დალუპვის პროცესი საზოგადოებრივ
პრაქტიკაში უსასრულოა, და ასევე უსასრულოა წარმოშო-

ბის, განვითარებისა და დალუპვის პროცესი აღამიანის შემეცნებაში. რამდენადაც გარკვეულ იდეებსა, თეორიებზე, გეგმებსა და პროექტებზე დაფუძნებული და ობიექტური სინამდვილის შეცვლისაკენ მიმართული პრაქტიკა სულ უფრო და უფრო წინ მიდის, ამდენად აღამიანის მიერ ობიექტური სინამდვილის შემეცნებაც უფრო და უფრო ლრმავდება. ობიექტურად არსებული რეალური სამყაროს ცვალებადობის პროცესი მარადიულია და საზღვარი არა აქვს, და ასევე მარადიული და უსაზღვროა პრაქტიკის პროცესში აღამიანების მიერ ჭეშმარიტების შემეცნება. მარქსიზმ-ლენინიზმი სრულიადაც არ უდებს ზღვარს ჭეშმარიტების ამოხსნას, პირიქით, განუწყვეტლივ პოულობს ჭეშმარიტების შემეცნების გზებს პრაქტიკის პროცესში. ჩვენი დასკვნაა: ჩვენ სუბიექტურისა და ობიექტურის, თეორიისა და პრაქტიკის, ცოდნისა და მოქმედების კონკრეტული ისტორიული ერთიანობის მომხრე ვართ; ჩვენ წინააღმდეგი ვართ კონკრეტული ისტორიისაგან მოწყვეტილი ყველა «მემარცხენე» თუ მემარჯვენე მცდარი შეხედულებისა. საზოგადოებრივი განვითარების ამჟამად დაწყებულ ეპოქაში სამყაროს სწორი შემეცნებისა და გარდაქმნისათვის პასუხისმგებლობა ისტორიის მიერ დაკისრებული აქვს პროლეტარიატისა და მის პარტიას. როგორც ჩინეთში, ისე მთელ მსოფლიოში სამყაროს გარდაქმნის პრაქტიკის პროცესმა, რომლის მსვლელობაც განსაზღვრულია მეცნიერული შემეცნების საფუძველზე, — მიაღწია უდიდესი მნიშვნელობის ისტორიულ მომენტს, კაცობრიობის მთელი ისტორიის მანძილზე არნახულ მოშენტს, როდესაც მიმდინარეობს წყვდიადის სრული დამხობა როგორც ჩინეთში, ისე მთელ სამყაროში და ამ სამყაროს გადაქცევა ჯერ არნახულ ნათელ სამყაროდ.

პროლეტარიატისა და რევოლუციურ ხალხთა მასების გრძოლა სამყაროს გარდასაქმნელად შეიცავს შემდეგი ამო-

ცანების განხორციელებას: ობიექტური სამყაროს გარდაქმნა, აგრეთვე თავისი სუბიექტური სამყაროს გარდაქმნა — საკუთარი შემეცნებითი უნარის გარდაქმნა, სუბიექტური სამყაროს ობიექტურთან დამოკიდებულების გარდაქმნა. დედამიწის ერთ ნაწილში — საბჭოთა კავშირში — ადამიანები უკვე ახორციელებენ ამ გარდაქმნებს და ამჟამად აჩვიარებენ გარდაქმნათა ამ პროცესს. ჩინელი ხალხი და მთელი მსოფლიოს ხალხები ასევე გადიან ამჟამად ან მომავალში გაივლიან ამ გარდაქმნათა პროცესს.

როცა ლაპარაკია გარდაქმნის პროცესში მყოფი ობიექტური სამყაროს შესახებ, მასში აგრეთვე იგულისხმება გარდაქმნის ყველა მოწინააღმდეგე; მათ ჯერ უნდა გაიარონ იძულებაზე დამყარებული გარდაქმნის ეტაპი, რის შემდეგ ისინი შეძლებენ შეეიღნენ ხელახალი აღზრდის ეტაპში, რომელიც თვითშეგნებაზეა დამყარებული. ის დრო, როცა მთელი კაცობრიობა მივა თავისი თავისა და სამყაროს შეგნებულ გარდაქმნამდე, იქნება სწორედ მთელ მსოფლიოში კომუნიზმის ეპოქა.

პრაქტიკის მეშვეობით კეშმარიტებათა აღმოჩენა და პრაქტიკისავე მეშვეობით კეშმარიტებათა დადასტურება და კეშმარიტებათა განვითარება. გრძნობაზი შემეცნებიდან აქტიური გადასულა რაციონალურ შემეცნებაზე და, შემდეგ, რაციონალური შემეცნებიდან რევოლუციური პრაქტიკის აქტიურ ხელმძღვანელობაზე, სუბიექტური და ობიექტური სამყაროს გარდაქმნაზე. პრაქტიკა — შემეცნება, კვლავ პრაქტიკა — და კვლავ შემეცნება, — ეს ფორმა თავის ციკლურ განმეორებაში უსასრულოა, თანაც პრაქტიკისა და შემეცნების ციკლთა შინაარსი ყოველთვის აღის უფრო მაღალ საფეხურზე. ასეთია მთლიანად დიალექტიკური მატერიალიზმის შემეცნების თეორია, ასეთია დიალექტიკური მატერიალიზმის შეხედულება ცოდნისა და მოქმედების ერთიანობაზე.

გ ვ ე ნ ი ნი

- 1 ვ. ი. ლენინი, «კონსპექტი პეგელის წიგნისა «ლოგიკის მეცნიერება» (ფილოსოფიური რეიულები. იხ. ლენინის კრებული IX, პარტგამომცემლობა, 1935 წ., გვ. 126.— რედ. შენიშვ.).
- 2 იხ. კ. მარქსი და ფ. ენგელსი, «თერმომეტი თეზისი ფეიერბაზის შესახებ» (თხზ., ტ. 1, გვ. 589, რუს. გამ., — რედ. შენიშვ.); ვ. ი. ლენინი, «მატერიალიზმი და ემპირიკიზმი» (თხზ., ტ. 14, გვ. 172.— რედ. შენიშვ.).
- 3 ვ. ი. ლენინი, «კონსპექტი პეგელის წიგნისა «ლოგიკის მეცნიერება» (ფილოსოფიური რეიულები. იხ. ლენინის კრებული IX, პარტგამომცემლობა, 1935 წ., გვ. 88.— რედ. შენიშვ.).
- 4 ვ. ი. ლენინი. ამბობს: «რომ გავიგოთ, საჭიროა ემპირიულად დავიწყოთ გაგება, შესწავლა, ემპირიდან ზოგადამდე ასკლა». ვ. ი. ლენინი, «კონსპექტი პეგელის წიგნისა «ლოგიკის მეცნიერება» (ფილოსოფიური რეიულები. იხ. ლენინის კრებული IX, პარტგამომცემლობა, 1935 წ., გვ. 119.— რედ. შენიშვ.).
- 5 ვ. ი. ლენინი, «რა ვაკეთოთ?» (თხზ., ტ. 5, გვ. 460.— რედ. შენიშვ.).
- 6 ვ. ი. ლენინი, «მატერიალიზმი და ემპირიკიზმი» (თხზ., ტ. 14, გვ. 172.— რედ. შენიშვ.).
- 7 ი. ბ. სტალინი, «ლენინიზმის საკითხები» (მე-11 გამოც., გვ. 16—17.— რედ. შენიშვ.).
- 8 იხ. ვ. ი. ლენინი, «მატერიალიზმი და ემპირიკიზმი» (თხზ., ტ. 14, გვ. 162.— რედ. შენიშვ.).